

inhoud

- 3 | **Woord vooraf** | DOM BERNARDUS PEETERS
- 4 | **Spiegel van herkenning en genezing** | *Augustinus en de heilige Schrift* | MARTIJN SCHRAMA
- 17 | **Benedictijnse spiritualiteit** | *Liturgisch leven vanuit de Schrift* | THOMAS QUARTIER EN HENRY VESSEUR
- 33 | **Heel de wereld is ons klooster** | *De evangelische inspiratie van Franciscus van Assisi* | GERARD PIETER FREEMAN
- 41 | **Clara van Assisi** | *Leven naar het model van het evangelie* | ANGELA HOLLEBOOM
- 49 | **De Bijbel als bevrijdende kracht** | *Stichting en groei van de orde der dominicanen* | MARCEL BRAEKERS
- 65 | **Vincent de Paul** | *Leven en werken vanuit het evangelie* | TJEU VAN KNIPPENBERG
- 81 | **Affectief bijbellezen** | *De plaats van de Bijbel in de spiritualiteit van de jezuïeten* | JOS MOONS EN NIKOLAAS SINTOBIN
- 97 | **De karmelieten** | *Een voortgaande beweging van omvorming* | ANNE-MARIE BOS
- 113 | **De sociale Bijbel** | *Betekenis van de negentiende-eeuwse congregaties voor de Nederlandse samenleving* | PATRICK CHATELION COUNET
- 129 | **'Voor eeuwig, HEER, staat uw woord'** | *Psalmen in het religieus leven* | KEES WAAIJMAN
- 145 | **Ora et Labora** | *Voor alles is een tijd* | NIEK HANCKMANN
- 153 | **Lectio Divina** | *Het biddende lezen* | KATHARINA MICHIELS
- 161 | **De evangelische raden** | *Een uitdaging voor iedereen* | ERIK GALLE
- 167 | **Pijlers die de liefde dragen** | *Cisterciënzer leven buiten de muren* | MARIA VAN MIERLO
- 174 | **Verder lezen na de Kloosterbijbel** | LEO FIJEN

colofon

Kloosterbijbel
Willibrordvertaling

ISBN 978-90-6173-194-8
NUR 701 / c-NUR 035

Omslagfoto, ontwerp omslag en kleurenkaternen:
Peter Beemsterboer
Copyright bijbeltekst: zie de colofonpagina van
het bijbelgedeelte

Rondom het ontstaan van de Kloosterbijbel is samengewerkt
door Royal Jongbloed, Adveniat, KNR en Halewijn.

© Uitgeverij Royal Jongbloed – Heerenveen
Alle rechten voorbehouden
www.royaljongbloed.com
www.adveniat.nl
www.knr.nl
www.halewijn.info
www.rkbijbel.nl

De boeken van de Bijbel zijn de oerbron van alle christelijke spiritualiteit. In deze *Kloosterbijbel* zult u dan ook kunnen lezen hoe de woorden die God met zijn adem inspireerde, mannen en vrouwen geïnspireerd heeft om het werk van God in onze wereld handen en voeten te geven.

‘De Bijbel is er om Gods volk toe te rusten om Gods werk in Gods wereld te doen, niet om hun een excuus te geven om zelfvoldaan achterover te leunen, in de wetenschap dat ze al Gods waarheid bezitten.’ (Tom Wright)

De grote figuren uit de kloostertraditie laten zien dat zij en hun volgelingen door het voortdurend horen en overwegen van de woorden uit de Bijbel niet zelfvoldaan achterovergeleund hebben. Zij zijn de levende exegese geworden van deze woorden.

Tot op de dag van vandaag zoeken kloosterlingen van allerlei verschillende tradities God in de woorden van de Bijbel. Het gaat de kloosterlingen erom de woorden te begrijpen vanuit de innerlijke dynamiek van de tekst. Begrijpen niet in de zin van verklaren maar van ‘verstaan’. De tekst moet zélf zijn betekenis prijsgeven aan de lezer.

Wil je iets van het kloosterleven begrijpen, neem dan de Bijbel ter hand en lees, herlees, overweeg en ontdek de adem van God in deze woorden die jou zelf kunnen inspireren tot concrete daden van vrede, gerechtigheid en heelheid van de schepping. Ze kunnen je ook gewoon inspireren om te verwijlen bij een God die liefde is en die ons in Jezus nabij wil zijn. Actie en contemplatie vinden hun oorsprong in deze woorden vol leven.

De *Kloosterbijbel* laat zien hoe de Bijbel deel is van Gods antwoord op de aloude menselijk zoektocht naar een gelukkig leven. Het is de moeite waard die zoektocht voort te zetten, als kloosterling of niet-kloosterling, met dit middel. Neem en lees!

BROEDER BERNARDUS PEETERS OSCO

Abt Abdij Koningshoeven

Voorzitter Konferentie Nederlandse Religieuzen

Genesis

De schepping

- 1:1-12
Ps. 104:1-14
1:1-2
Gen. 2:4-25
1:1
Job 38:1-39:30;
Ps. 8:1
1:2
Joh. 1:1-3;
Kol. 1:15-17;
Hebr. 1:2-3
1:3
Ps. 33:6;
2 Kor. 4:6;
Hebr. 11:3
1:7
Spr. 8:28
1:9
2 Petr. 3:5
- 1** In het begin schiep God de hemel en de aarde. ²De aarde was woest en leeg; duisternis lag over de diepte, en de geest van God zweefde over de wateren. ³Toen zei God: 'Er moet licht zijn!' En er was licht. ⁴En God zag dat het licht goed was. God scheidde het licht van de duisternis; ⁵het licht noemde God dag, en de duisternis noemde Hij nacht. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de eerste dag.
- ⁶En God zei: 'Er moet een uitspansel zijn tussen de wateren, een afscheiding tussen het ene water en het andere.' ⁷En God maakte het uitspansel; Hij scheidde het water onder het uitspansel van het water erboven. Zo gebeurde het. ⁸Het uitspansel noemde God hemel. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de tweede dag.
- ⁹En God zei: 'Het water onder de hemel moet naar één plaats samenvloeien, zodat het droge zichtbaar wordt.' Zo gebeurde het. ¹⁰Het droge noemde God land, en het samengevloede water noemde Hij zee. En God zag dat het goed was. ¹¹En God zei: 'Het land moet zich tooien met jong groen gras, zaadvormend gewas en vruchtbomen die ieder naar zijn soort hun vruchten dragen, met zaad erin.' Zo gebeurde het. ¹²En uit het land schoot jong groen op, gras, zaadvormend gewas, in allerlei soorten, en bomen die ieder naar zijn soort hun vruchten droegen, met zaad erin. En God zag dat het goed was. ¹³Het werd avond en het werd ochtend; dat was de derde dag.
- ¹⁴En God zei: 'Er moeten lichten zijn aan het hemelgewelf, die de dag van de nacht zullen scheiden; zij moeten als tekens dienen, voor zowel de feesten als voor de dagen en de jaren, ¹⁵en als lampen aan het hemelgewelf om de aarde te verlichten.' Zo gebeurde het. ¹⁶God maakte de twee grote lampen, de grootste om over de dag te heersen, de kleinste om te heersen over de nacht, en Hij maakte ook de sterren. ¹⁷God gaf ze een plaats aan het hemelgewelf om de aarde te verlichten, ¹⁸om te heersen over de dag en over de nacht, en om het licht van
- 1:14
Sir. 43:6-10;
Jes. 40:26;
Jer. 31:35;
Bar. 3:33-35
1:16
Ps. 136:7-9

(1:1-2:25) Het boek Genesis opent met twee scheppingsverhalen. Dit zijn geen natuurwetenschappelijke, maar wel theologische teksten, die spreken over de relatie tussen God en de schepping. De strak gestyleerde hymne op de 'goedheid' van de schepping (Genesis 1:1-2:4a) behoort tot de 'priesterlijke' traditie (in tegenstelling tot het scheppingsverhaal van Genesis 2:4b-25). God schiep het hele universum ('hemel en aarde'). Hierbij ligt de nadruk op de scheppende kracht van Gods woord (God sprak: er moet ... zijn, het is er, zo gebeurt het). De schepping wordt beschreven in een schema van zeven dagen. Het getal zeven wijst op volkomenheid. Eerst schiep God de kosmische ruimte (licht en duisternis; het uitspansel met de lucht eronder; zeeën en vasteland). Daarna 'tooit' Hij die ruimte met passende bewoners (de hemellichamen; vogels en vissen; dieren en mensen). Ten slotte 'rust' God op de zevende, heilige dag, de sabbat. Hiermee beschrijft de tekst heel het heelal zoals dat toen bekend was, als goed en door God tot leven geroepen. Kroonstuk op de schepping is de sabbat.

- (1:2)** *woest en leeg* In het Hebreeuws de woorden *tohoë wabohoe*, 'ongeordeende en doodse wildernis'.
- (1:2)** *geest van God* Reeds bij de chaos is Gods scheppende kracht aanwezig. Het Hebreeuws zou ook kunnen betekenen: 'Een hevige wind joeg de wateren op'. Dat zou behoren tot de beschrijving van de chaos, die ongeordend, vormeloos en zinloos is.
- (1:6)** *uitspansel* Een soort (geplette) koepel die God tussen de watermassa inschuift, zodat het water boven de koepel in de hoogte blijft hangen. Door de 'openingen' van de koepel valt de regen, bijvoorbeeld de zondvloed, neer.
- (1:7)** *water onder het uitspansel* Volgens het toenmalige wereldbeeld lag onder de aardbodem een laag water. Via openingen in de bodem kon dat water naar boven komen en vormde zo bronnen en rivieren.
- (1:16)** *grote lampen* Met name zon en maan. Deze hemellichamen werden in de omliggende landen als goden vereerd. De teksten van het Oude Testament beschouwen ze als door God geschapen.

de duisternis te scheiden. En God zag dat het goed was. ¹⁹Het werd avond en het werd ochtend; dat was de vierde dag.

²⁰En God zei: 'Het water moet wemelen van dieren en boven het land moeten de vogels vliegen langs het hemelgewelf.' ²¹Toen schiep God de grote zeemonsters en al de krioelende dieren, waar het water van wemelt, soort na soort, en al de gevleugelde dieren, soort na soort. En God zag dat het goed was. ²²God zegende ze en Hij sprak: 'Wees vruchtbaar en word talrijk; bevolk het water van de zee, en laat de vogels talrijk worden op het land.' ²³Het werd avond en het werd ochtend; dat was de vijfde dag.

²⁴En God zei: 'Het land moet levende wezens voortbrengen van allerlei soort: tamme dieren, kruipende dieren en wilde beesten van allerlei soort.' Zo gebeurde het. ²⁵God maakte de wilde beesten op het land, soort na soort, de tamme dieren, soort na soort, en alles wat over de grond kruipt, soort na soort. En God zag dat het goed was.

²⁶En God zei: 'Nu gaan Wij de mens maken, als beeld van Ons, op Ons gelijkend; hij zal heersen over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, over de tamme dieren, over alle wilde beesten en over al het gedierte dat over de grond kruipt.' ²⁷En God schiep de mens als zijn beeld; als het beeld van God schiep Hij hem; mannelijk en vrouwelijk schiep Hij hen. ²⁸God zegende hen, en God sprak tot hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk; bevolk de aarde en onderwerp haar; heers over de vissen van de zee, over de vogels van de lucht, en over al het gedierte dat over de grond kruipt.'

²⁹En God zei: 'Hierbij geef Ik alle zaadvormende gewassen op de hele aardbodem aan jullie, en alle bomen met zaaddragende vruchten; zij zullen jullie tot voedsel dienen. ³⁰Maar aan alle wilde beesten, aan alle vogels van de lucht en aan alles wat over de grond kruipt, aan alles wat dierlijk leven heeft, geef Ik al het groene gewas als voedsel.' Zo gebeurde het. ³¹God bekeek alles wat Hij gemaakt had, en Hij zag dat het heel goed was. Het werd avond en het werd ochtend; dat was de zesde dag.

2 Zo werden de hemel en de aarde voltooid, en alles waarmee ze toegerust zijn. ²Op de zevende dag bracht God het werk dat Hij verricht had tot voltooiing. Hij rustte op de zevende dag van al zijn werk dat Hij verricht had. ³God zegende de zevende dag en maakte hem heilig, want op die dag rustte God van al het werk dat Hij scheppend tot stand had gebracht.

1:20
Job 12:7-10

1:22
Gen. 1:28; 8:17;
9:2

1:26-27
Wijsh. 2:23;
Sir. 17:3
1:26

Gen. 5:1;
1 Kor. 11:7;
Ef. 4:24;
Kol. 3:10
1:27
Gen. 9:6;
Mat. 19:4;
Marc. 10:6;
Jak. 3:9
1:28

Gen. 9:1,7;
Ps. 8:6-9;
Wijsh. 9:2;
10:2; Sir. 17:2-4;
Jak. 3:7
1:29-30
Ps. 104:14
1:31
1 Tim. 4:4

2:2-3
Hebr. 4:4
2:3
Ex. 20:11;
31:16-17;
Hebr. 4:10

(1:21) *zeemonsters* De zeemonsters symboliseren de machten van de chaos. In vele teksten wordt gezegd dat God vecht tegen deze machten (zie de aantekening bij Job 3:8). Hier wordt verklaard dat God deze monsters geschapen heeft waardoor Hij als machtiger dan deze wezens wordt voorgesteld.

(1:24) *van allerlei soort* Deze opsomming (zoals die van de planten in vers 11) brengt tot uitdrukking dat alle toen bekende dieren door God geschapen zijn.

(1:26) *Wij* Dit meervoud kan opgevat worden als een majesteitsmeervoud: God beraadslaagt met zichzelf.

(1:26) *mens* De Hebreeuwse term *adam*, 'mens', is blijikbaar collectief.

(1:26) *beeld van Ons* Algemeen kan deze uitdrukking betekenen dat de mensheid een verwijzing naar God in zich draagt. Anderzijds is het ook mogelijk

dat in deze context de mensheid, als beeld van God, medeschepper is, die verantwoordelijkheid heeft over de schepping (vergelijk vers 28).

(1:29) *zij zullen jullie tot voedsel dienen* Ook in de Grieks-Romeinse wereld gold het vegetarisch regime als een eigenschap van een 'gouden tijdperk'. In Genesis 9:3 wordt een nieuw tijdperk ingeluid: daar krijgen de mensen verlof, voortaan ook dierlijk voedsel te eten. Daarin komt tot uitdrukking dat de harmonie binnen de schepping door de zonde is verstoord.

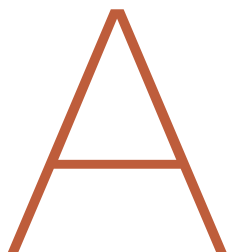
(2:2) *Hij rustte op de zevende dag* Deze rustdag wordt elders (bijvoorbeeld Exodus 20:8-10; 31:13-17) de *sabbat* genoemd. 'Sabbat' hangt samen met een werkwoord dat 'rusten' betekent. Het is een goddelijke instelling en die dag moet aan God voorbehouden worden. Elders vinden we sociale motiveringen voor het onderhouden van de sabbat, vergelijk Deuteronomium 5:12-15.

Spiegel van herkenning en genezing

Augustinus en de heilige Schrift

MARTIJN SCHRAMA

ugustinus (354–430) heeft als monnik en priester zijn leven lang de heilige Schrift gelezen en haar woorden overwogen. Steeds staan we verbaasd over zijn schriftkennis en over de inspiratie die hij bij het lezen van de Schrift mocht ontvangen.

In de *Belijdenissen*, Augustinus' bekeringsverhaal, valt direct op hoe vaak hij woorden als 'nederigheid' gebruikt. Het verwijst naar het stevige fundament waarop volgens Augustinus het christelijke geloof is gebouwd: de heilige Schrift, de mensheid van Christus en de sacramenten. Die hangen nauw met elkaar samen: elk vraagt om geloof in de menswording van het goddelijk heil. Zo moeilijk het voor onze tijdgenoten kan zijn te aanvaarden dat de mens Jezus door de gelovigen wordt beschouwd als Zoon van God, even moeilijk was het voor de nog niet bekeerde Augustinus te aanvaarden dat de Schepper van hemel en aarde zich op menselijke wijze aan de mensen meedeelt. Die gelovige overgave kan alleen, als de mens beseft dat hij oorsprong noch doel is van zichzelf.

Bekeerd tot de Schrift

Hoe is het proces van Augustinus' overgave aan Gods woord verlopen? Als student al besloot hij zijn aandacht op de Schrift te richten. Maar de kennismaking bleek teleurstellend. De Schrift is immers niet zomaar toegankelijk, en voor de veel-eisende hoogmoed is ze niet helder en duidelijk genoeg. Je moet daarom eerst de trotse nek buigen om haar te kunnen binnengaan. Augustinus bekent dat hij het evangelie niet zou geloven als het gezag van de Kerk hem daar niet toe had bewogen. Zijn vertrouwen in de Schrift wordt dus bemiddeld door de Kerk als de gemeenschap van gelovigen die zich verlaat op de zeggingskracht van de Schrift. Hij wil duidelijk maken dat

er geloof nodig is, alleen al om de ware God te kunnen zóeken. Zonder geloof kun je de waarheid niet vinden. Dat is de kern van zijn gedachten over de samenhang van geloof en verstand, geïnspireerd door de Latijnse vertaling van het vers van de profeet Jesaja (7:9): Als u niet gelooft zult u niet zien.

God heeft de Schrift gegeven als hulp aan de hulpeloze en zieke mens. Zo'n mens gelooft misschien nog wel vaag in het bestaan van God, maar het vermogen om met redenering dieper in Gods geheim door te dringen, is sterk verzwakt. Daarom is het ook een uitdaging voor degenen die zich nog niet van harte in geloof aan de Schrift kunnen overgeven.

Omgaan met de Schrift

Als het om de Bijbel gaat, acht Augustinus de uitdrukking 'Gods Woord' in sommige opzichten rijker dan 'heilige Schrift'. Want de Schrift is een tekst die moet leven; in ieder geval een tekst die door ons lezen en overwegen, door ons voelen en ervaren opnieuw tot leven kan komen.

Toch relativeert Augustinus het belang van de Schrift in zoverre, dat hij ervan overtuigd is dat er ook goede mensen bestaan (ook al zijn het er maar enkelen) die blijkbaar de aansporingen en inlichtingen van de Schrift niet nodig hebben.

De meesten van ons hebben de Schrift echter hard nodig. Je onderwerpen aan de enorme rijkdom van de Schrift is een eerste uitdrukking van geloven. Het tekent de overtuiging dat je zelf nooit het laatste woord kunt hebben en dat je jezelf in eerste instantie behoort over te leveren, ja, uit te leveren aan wat jou als luisterende te boven gaat. Eenmaal tot die overgave gekomen, kun je achteraf in de woorden van de Schrift een heilzame logica ontdekken. Met het zoeken daarnaar mag je heel je leven vullen. Augustinus vindt het zoeken belangrijk. Het zoeken is dikwijls belangrijker dan het vinden. Velen denken het laatste woord gevonden te hebben, maar als ze het eenmaal gevonden hebben doen ze er niets mee en gaat het woord verloren. Als je echter blijft zoeken, ben je altijd verlangend bezig en blijft het woord levend. Je slaapt niet in, maar blijft waakzaam en blijft oog houden voor je omgeving, zonder jezelf op te sluiten in goedkope eigenwaan.

De Schrift is een spiegel waarin de mens zichzelf kan bezien. Kennis van de Schrift is herkenning en genezing. Deze kennis blijft altijd maar groeien, want de inhoud van de Schrift, hoewel in letters beperkt, is in feite een steeds opwellende bron van interpretatie. Niet alleen omdat de Schrift meer suggereert dan ze feitelijk zegt, maar vooral omdat de Schrift een goddelijk boek is waarvan God zich niet alleen de auteur, maar ook het onderwerp mag noemen. De Schrift is middelaar tussen het oneindige en het eindige.

De Schrift moet tegemoetkomen aan de verlangens van velen. Zij moet de geleerden tevreden stellen en de eenvoudigen niet afschrikken. De uitdrukking van de liefdesboodschap behoort universeel te zijn. Vooral in de *Belijdenissen* en in *De Doctrina Christiana* laat Augustinus zien dat God voorziet dat de tekst niet alleen door de gewijde schrijver wordt voortgebracht, maar dat ook mensen na hem ermee zullen omgaan. Een veelheid van mensen moeten erover kunnen spreken, en daarom zit het binnen een klein bestek van woorden boordevol met stromen van heldere waarheid. Daaruit kan dan ieder de aan zijn vermogens beantwoordende waarheid over deze dingen afleiden. Ieder kan in de Schrift vinden waarmee hij of zij gevoed moet worden. Zich slechts één zin of betekenis toe-eigenen, exclusief, is armoede. God heeft de heilige Schrift zo geschreven dat niemand God kan verwijten dat voor hem de Schrift niet geschreven is.

De Doctrina Christiana

In Augustinus' handboek voor bijbelstudie en verkondiging, zoals Frits van der Meer *De Doctrina Christiana* noemt, geeft de kerkvader aan hoe je zelf in de Schrift waarheid kunt vinden, en schenkt bovendien aandacht aan de wijze waarop je die aan anderen duidelijk kunt maken. Aan zijn instructies laat Augustinus een aantal fundamentele noties voorafgaan die de plaats van de Schrift moeten verduidelijken. Zo is het van groot belang het onderscheid te erkennen tussen zaken en tekens.

Alle tekens in de schepping verwijzen uiteindelijk naar de werkelijkheid bij uitstek die geen teken is van iets anders maar die God zelf is. De mens moet de tekens benutten om tot God

*Sint Augustinus van Hippo, geschilderd
door Philippe de Champaigne, circa
1650, County Museum Los Angeles.*

te kunnen komen. Hemzelf moet hij erkennen als bron van geluk. Die erkenning vormt het geluk van de mens. Uiteindelijk geven de goddelijke gaven van geloof, hoop en liefde de doorslag als het om het naderen van het heil gaat. In het tweede deel van *De Doctrina Christiana* toont Augustinus uitvoerig aan hoe de mens in diens zoektocht naar God afhankelijk is van de gaven van de heilige Geest.

De wetenschap als geestesgave vormt een belangrijke sport van de ladder. In dat weten is de studie van de heilige Schrift opgenomen. De bijbelstudie dient om uit de Schrift te leren hoe we God moeten beminnen om Hemzelf, en de naaste omwille van Hem.

Omdat de Schrift tot liefde wil opwekken en niet tot vrijblijvende kennis waar geen liefde mee gemoeid is, hoort zij in een bepaalde toestand gelezen te worden: met een zuiver hart, een goed geweten en in ongeveinsd geloof. Dat zuivere hart hoort bij de arme van geest, de nederige. Het goede geweten weet dat het met ieder in vrede wil leven, in zoverre dat van de mens zelf afhangt. Het ongeveinsde geloof staat borg voor een oprecht vertrouwen.

In nederigheid de Schrift lezen is het paasfeest vieren. Dit feest van de nederigheid staat tegenover de kermis en humbug van de wetenschap der wereld. Daarom mag iemand zich pas op de meer duistere teksten van de Schrift werpen om ze aan anderen te verklaren, wanneer die persoon zachtmoedig en nederig van hart is en zich weet te voegen onder het zoete juk van Christus.

Augustinus is zich terdege bewust van het feit dat een tekst alleen verhelderd kan worden wanneer deze in de context wordt gelezen. De context van de Heilige Schrift is de verrezen Heer als het hoofd en het tot voltooiing groeiende lichaam Kerk. Kerk is dan de gemeenschap van gelovigen van wie het hoofd al in de hemel is. Zij is de onontkoombare voorwaarde om uit de Schrift waarheid te kunnen putten. In feite is de Kerk gestructureerde liefde, zonder welke elke kennis kil, ijdel en leeg blijft.

Voor de uitleg van de Schrift is ook een encyclopedische bijbelkennis nodig. Augustinus was van plan een bijbels woordenboek op te stellen om de namen van geografische plaatsen, historische figuren, stenen, planten, dieren en voorwerpen

voor de lezer enige inhoud te geven. Pas als je kennis hebt van de concrete inhoud van elk bijbelwoord, kun je naar een diepere betekenis zoeken of een meer duistere plaats verklaren.

In het kader van de schriftverklaring mag ook kennis die de heidense wereld heeft verzameld worden aangesproken, maar alleen in zoverre zij voor het begrijpen van termen of wendingen van belang is. Augustinus onderscheidt in dit verband overbodige, noodzakelijke en doelmatige kennis. Zijn denken hierover komt overeen met zijn visie in *De Stad van God*. Niet alle instellingen van de stad van de mens hoeven gemedend te worden. Vele zijn ook bruikbaar in de stad van God. Zo kunnen astronomie, natuurwetenschappen, geschiedwetenschap, dialectica en retorica bijdragen tot het achterhalen van figuurlijke betekenissen, maar het zoeken naar figuurlijke betekenissen niet mag ontaarden in automatisme. Als vuistregel geeft Augustinus de raad een tekst pas dan figuurlijk op te vatten, als de letterlijke betekenis niet kan worden teruggebracht tot de geloofsleer. Richtsnoer blijft dus de traditie van de Kerk. In ieder geval behoort je de interpretatie van de figuurlijk te nemen uitdrukking zo lang te draaien en te keren, totdat haar verklaring past in het rijk van de liefde.

Duistere plaatsen moeten altijd door minder duistere teksten worden verhelderd, en nooit omgekeerd. Alleen waar de uitlegger geen houvast heeft aan parallel- of andere teksten, is hij aangewezen op een uitsluitend verstandelijke redenering. Daaraan zijn echter wel risico's verbonden. Het is daarom goed de Schrift eerst helemaal te lezen en jezelf met de inhoud ervan vertrouwd te maken. Een goed geheugen is voor de studie van de heilige Schrift onontbeerlijk.

De Schrift als geneesmiddel

De heilige Schrift geneest ons op twee manieren: ze pakt zowel onze laksheid aan als onze duisternis. Het lezen van de Schrift is als het aansteken van een lamp. Ze legt ons geboden op die dwingen tot terugkeer naar de juiste weg waarvan onze wil is afgeweken. Ze legt ons een duistere leer op om onze hoogmoed en nieuwsgierigheid uit te dagen en om ons te oefenen in nederigheid.

Door de geboden te volgen kun je je voorbereiden op het begrijpen van de Schrift. Zo zul je door gehoorzaamheid kennis van verborgen zaken krijgen. Je kunt hierin geen etappe overslaan: dus eerst het geloof, dan het begrijpen en ten slotte het zien, de gelukzaligheid bereiken.

Ook al heeft Augustinus een voorkeur voor de Schrift als uitgesproken Woord Gods, hij is er zich toch van bewust dat het geschreven karakter van Gods woord niet zonder bedoeeling kan zijn. In dit verband vergelijkt hij de Schrift met de sterrenhemel: God heeft haar uitgespannen als het firmament, boven het hoofd van de mens ontrold als een boekrol. Er is een begin aan de Schrift en een eind. De Schrift is van perkament, dat is dood vel, bewerkt en gevouwen, dat wil zeggen verkondigd door stervelingen. De boekrol zal eens worden opgerold. Wanneer de mensheid door Christus en zijn Kerk helemaal gekeerd zal zijn naar God, zal zij net als de engelen het Woord op een directe manier smaken.

Preken volgens de Schriften

De wijze waarop Augustinus zoekt naar een samenhang tussen de verschillende bijbelteksten getuigt van een kritische houding tegenover tegenstrijdigheden in de Schrift. De manier waarop hij echter in de verkondiging met dit soort uitlegkundige problemen omgaat, verschilt nogal van de huidige manier. In de visie van Augustinus stimuleren paradoxen het menselijk verstand en dagen zij de rede uit om te zoeken naar verborgen betekenissen.

In onze cultuur is het vanzelfsprekend om de hele Bijbel in één boekband bijeen te hebben, maar de inhoud ervan beschouwen we als een bibliotheek van verschillende soorten geschriften. Augustinus daarentegen zag de Schriften in theologisch opzicht als één geheel, maar kon de Bijbel niet anders bewaren dan in een aantal handgeschreven 'codices'. Hij had bovendien te maken met meerdere Latijnse vertalingen die sterk van elkaar konden afwijken.

Zijn visie op de boeken van de heilige Schrift als een eenheid stelt de kerkvader in staat teksten met elkaar in verband te brengen en samenhangen op te zoeken op een wijze die in heden-

daagse preken niet gebruikelijk is. Samenhang weet hij te verduidelijken door thematische overeenkomsten of inhoudelijke tegenstellingen, maar ook op grond van een gemeenschappelijk trefwoord (concordant) of beeldend detail. Zo'n verschil in benadering kan het lezen en begrijpen van zijn uitleg bemoeilijken.

De augustijnse beweging

Augustinus heeft in de juridische zin van het woord nooit een religieuze orde gesticht. Wel schreef hij voor de gemeenschap van het klooster dat hij in de tuin van het bisschopshuis te Hippo mocht bouwen een Regel (397). Later vond deze tekst zijn weg naar Gallië, Spanje en Italië, maar onder invloed van kerkelijke hervormingsbewegingen begon de Regel pas in de elfde eeuw populair te worden, toen men de geestelijken die verbonden waren aan domkerken en belangrijke stadskerken, om hun geestelijk leven te stimuleren een beperkt aantal monastieke structuren oplegde. Augustinus' Regel was daartoe heel geschikt. Geestelijken die onder een regel of canon leefden werden *canonici* of kanunniken genoemd.

De nog toenemende populariteit van Augustinus' Regel in de twaalfde en dertiende eeuw is alleen te verklaren vanuit het opkomend verlangen te leven zoals de apostelen hadden geleefd. Hun leven diende als norm voor een waarachtig christelijk bestaan. De *vita apostolica* werd nagevolgd door gelovigen die de evangelische boodschap van liefde vorm trachtten te geven, zowel in hun dagelijks bestaan als door de verkondiging van het woord Gods. Talloze kapittels en abdijen namen Augustinus' Regel aan. Binnen een eeuw bestonden er in het Westen meer kloosters onder de Regel van Augustinus dan onder die van Benedictus. Het nieuwe religieuze elan deed het onderscheid tussen monnik, eremiet, reguliere kanunnik, clericus en prediker vervagen. Allen die het apostolische leven navolgden, wilden leven en werken in de maatschappij of aan de rand ervan, om daardoor een verzoenende invloed te kunnen uitoefenen op een wereld waar hebzucht en wraakzucht hoogtij vierden.

In het kader van de kerkhervorming waren weer andere geestelijken het leven van eremiet gaan leiden. Zij wilden zich alleen, of met een kleine gemeenschap, terugtrekken uit het

gewoel van de menigte en het rumoer van de stad. Zo vertrok Bruno van Keulen (†1101) naar de Grande Chartreuse om er een gemeenschap van eremieten te stichten. Daaruit is de orde der kartuizers ontstaan. Norbertus van Xanten (†1134) werd genoodzaakt zijn volgelingen van predikers en eremieten in te kaderen in een juridisch gestructureerde, religieuze orde onder de Regel van Augustinus. De eerste norbertijnen werden beschouwd als kanunniken die ver weg van de mensen woonden. De pas ontstane religieuze gemeenschappen maakten geen gebruik van bestaande kloosterstructuren, maar schiepen nieuwe. Tegen het eind van de twaalfde eeuw ontstonden ook in de steden armoedebewegingen van kerkhervormende aard.

Orde van de augustijnen

Het vierde concilie van Lateranen (1215) riep echter het stichten van nieuwe religieuze bewegingen met eigen structuren een halt toe. Van toen af moesten deze zich scharen onder een al bestaande Regel. Toch stelde Franciscus van Assisi een nieuwe Regel op die hij in 1215 aan de paus voorlegde. Deze hechtte er zijn goedkeuring aan. Dat was het begin van de franciscaanse beweging. Dominicus aanvaardde voor de door hem gestichte orde der predikheren echter de Regel van Augustinus.

Tussen beide orden nam een halve eeuw later de orde van de augustijnen een eigen plaats in. Een aantal eremietengemeenschappen in Toscane werden in 1244 op last van de paus verenigd tot één kloosterorde onder de Regel van Augustinus. Zij moesten voortaan het koorbed houden volgens de gebruiken van de pauselijke curie. De paus gaf hun de opdracht te preken en biecht te horen in de stedelijke samenleving. De apostelnamen van hun stadskloosters, zoals San Marco (Milaan) en San Giacomo (Bologna), duiden op de *vita apostolica* die zij wilden navolgen. Al vóór 1256 had de orde nederzettelingen in Spanje, Engeland, Frankrijk, Duitsland en ook in de Nederlanden. Tijdens een tweede verenigingskapittel, de Magna Unio (Rome 1256), sloten nog andere gemeenschappen zich bij deze orde aan. Door hen te verenigen wilde de paus voorkomen dat de verschillende eremietengroeperingen in de Kerk door gebrek aan coherentie en bekwame leiding verstrooid zouden raken. Hij wenste een 'sterk leger te vormen waarin

geen innerlijke verdeeldheid zou ontstaan'. Dat was na de dood van Franciscus in 1226 bij de minderbroeders immers wel gebeurd. Er ontwikkelden zich bij hen drie richtingen. Tegen 1250 werden de tegenstellingen zo scherp dat ten tijde van de Magna Unio de orde der minderbroeders te kampen had met ernstige verschillen in visie en beleving.

Het is ondoenlijk de verspreiding van Augustinus' Regel vanaf de middeleeuwen tot de 21ste eeuw exact te beschrijven, omdat de Regel van Augustinus door enkele honderdtal-orden en congregaties werd of wordt gevolgd. Een greep uit de vele Regelvolgers: reguliere kanunniken, norbertijnen, kruisheren, geestelijke ridderorden, trinitariërs, mercedariërs, servieten, dominicanen, augustijnen eremieten, alexianen, broeders van Johannes de Deo, assumptionisten – en talrijke vrouwelijke tegenhangers.

Augustinus in de Nederlanden

Augustinus' bijbeluitleg, verrijkt door zijn psychologische inzicht en pastorale wijsheid, blijkt verrassend eigentijds. Ook in de Nederlanden bestond al vele eeuwen een grote belangstelling voor het werk van de kerkvader. In de vijftiende eeuw kozen de broeders en zusters van het Gemene Leven de Regel van Augustinus als richtsnoer voor hun gemeenschappelijke leven. Uit hun kring kwam de Leuvense priorij Sint Maartensdal voort; hier werden de eerste voorbereidingen getroffen voor een tekstkritische uitgave van Augustinus' werken.

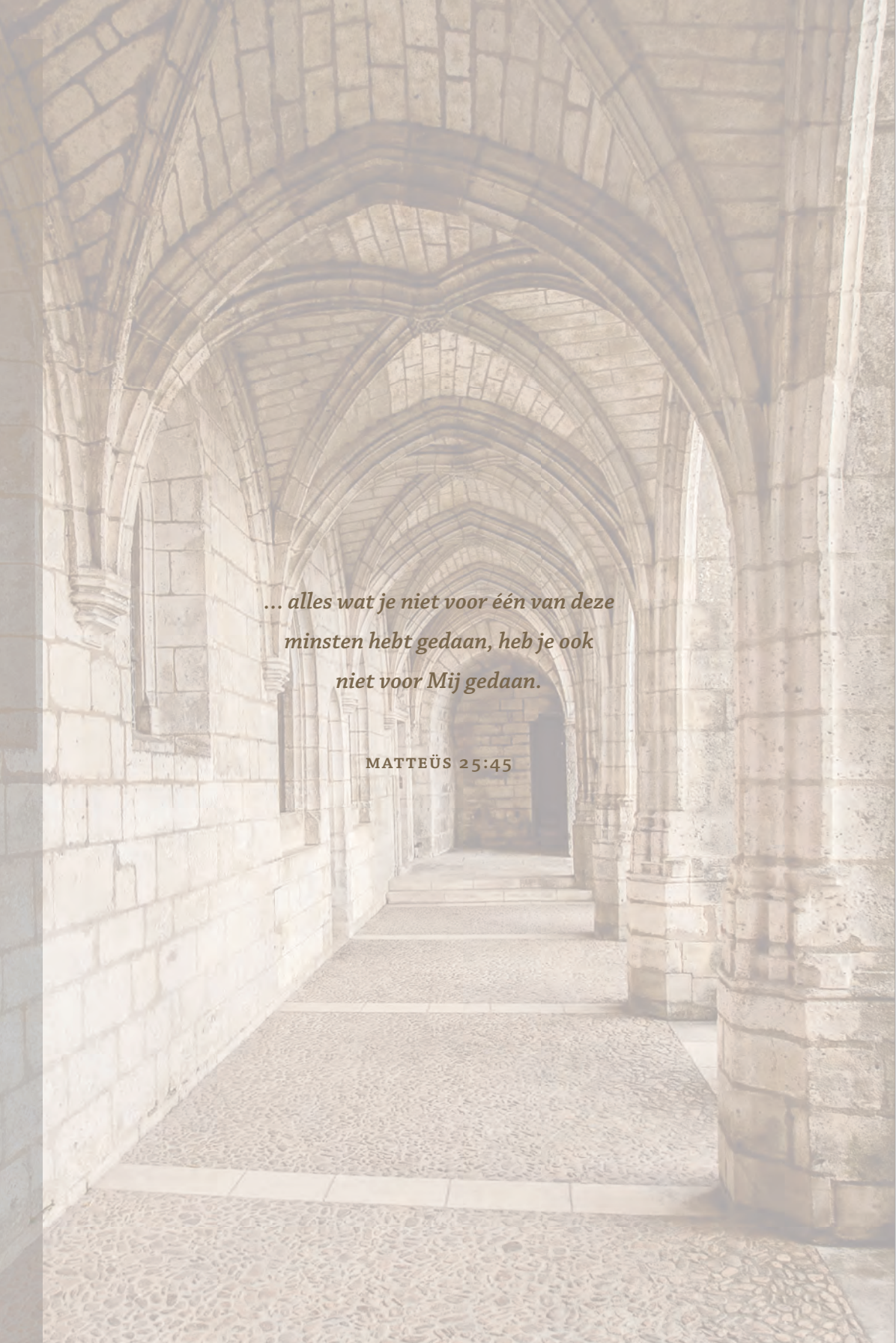
Augustinus' grote aandacht voor de Bijbel werd door zijn Regelvolgers overgenomen. In de orde der augustijnen ontvangt iedere novice bij zijn intrede een bijbel waarin hij, volgens de bepalingen van de orde, 'gretig' moet lezen. Maarten Luther (†1546), ex-augustijn en professor in de exegese, vertaalde de hele Bijbel in het Duits. Vanuit de Latijnse Vulgaat en met behulp van Luthers Duitse vertaling verrichtte ook zijn Engelse medebroeder Miles Coverdale (†1568) eenzelfde reuzenarbeid voor het Engelse taalgebied. De Spaanse augustijn Luis de León (†1591) werd vanwege zijn vertaling van het Hooglied uit het Hebreeuws in het Catalaans door de inquisitie in hechtenis genomen.

Tot in de jaren 1980 was slechts een beperkt deel van Augustinus' geschriften in het Nederlands vertaald. Om in ons taalgebied de op de Bijbel gebaseerde spiritualiteit van de kerkvader meer bekendheid te geven besloten de Nederlandse augustijnen, trouw aan hun ordetraditie, in 1989 tot oprichting van het Augustijns Instituut. Wereldwijd beheert de Augustijnenorde een tiental van dergelijke studiecentra. Het Augustijns Instituut in Utrecht is er een van. Doel is de belangstelling voor en de bestudering van Augustinus' bijbeluitleg en spiritualiteit in het Nederlands taalgebied te stimuleren door zijn werk te vertalen, door afzonderlijke studies en studie- en bezinningsbijeenkomsten. Geen enkele auteur uit de oudheid heeft zo'n groot aantal geschriften nagelaten als Augustinus. Zijn oeuvre telt maar liefst 131 titels, waaronder de wereldberoemde literaire monumenten *Belijdenissen* en *De stad van God*.

Bijna veertig jaar heeft Augustinus de geloofsgemeenschap als predikant gediend. Van heinde en ver kwamen mensen naar Hippo om naar de bijbeluitleg van de befaamde bisschop te luisteren. Die preken werden door snelschrijvers vastgelegd. Van de duizenden preken die hij moet hebben gehouden, zijn er ongeveer zeshonderd overgeleverd.

Binnen het Augustijns Instituut wordt vooral gewerkt aan de vertaling van Augustinus' preken voor het volk (*sermones pro populo*), zijn verhandelingen over het Johannesevangelie (*tractatus in Joannis Evangelium*) en zijn uitweidingen over de Psalmen (*enarrationes in Psalmos*). Het zijn teksten waarin de geloofsoverdracht een belangrijke plaats inneemt. De kerkvader laat er zijn creatieve omgang met de Bijbel zien. Het Augustijns Instituut heeft nu nagenoeg de hele verzameling Preken vertaald en gepubliceerd. Ook de vertaling van de verhandelingen over het Johannesevangelie is bijna voltooid (www.augustinus.nl).

MARTIJN SCHRAMA OSA, augustijn, heeft in Tilburg en Amsterdam Geschiedenis van theologie en spiritualiteit gedoceerd en vanaf 1992 in Utrecht Patristiek. Hij is aan het Augustijns Instituut te Utrecht verbonden sinds de oprichting in 1989.

*... alles wat je niet voor één van deze
minsten hebt gedaan, heb je ook
niet voor Mij gedaan.*

MATTEÛS 25:45

De Psalmen

Eerste Boek PSALM 1-41

Gelukkig de mens die vreugde beleeft aan de wet

1:1-2
Ps. 119:1-3
1:1-6
Deut. 30:15-20;
Spr. 4:18-19

- 1** Gelukkig de mens
die niet ingaat op de raad van bozen,
niet op de weg van zondaars staat,
niet in de kring van schampere spotters wil zitten,
² maar vreugde beleeft aan de wet van de HEER,
ja, dag en nacht daaruit zacht reciteert.
³ Hij is als een boom,
geworteld aan stromend water,
die elk seizoen opnieuw vrucht draagt;
nooit zullen zijn bladeren verdorren,
alles wat hij doet brengt hij tot een goed einde.
⁴ Maar ongelukkig zullen de bozen zijn:
zij lijken op kaf,
opgejaagd door de wind.
⁵ Zo staan er geen bozen op binnen Gods bestel,
geen zondaars binnen de gemeenschap van de rechtvaardigen.
⁶ Met zorg volgt de HEER de weg van de rechtvaardigen,
de weg van de bozen loopt uit op niets.

1:2
Joz. 1:8
1:3
Jer. 17:8

1:4
Job 21:18;
Ps. 35:5

Ikzelf heb mijn koning gezalfd

2:1-2
Hand. 4:25-26

- 2** Waarom komen de volken in opstand
en zinnen de naties op zinloze plannen?

- ² Waarom stellen koningen van de aarde zich in slagorde op,
beramen vorsten een oorlogsplan
tegen de HEER en tegen zijn gezalfdē?
³ ‘Wij willen hun ketens verbreken
en ons van hun boeien bevrijden.’

2:2
Ps. 83:6

(1:1-6) *Gelukkig de mens* Deze psalm, in de oude traditie wel met psalm 2 als één geheel beschouwd, dient als inleiding op het boek Psalmen en zet de toon voor het geheel.

(1:2) *wet* Dit woord is ruimer dan het hedendaagse wetsbegrip en omsluit alles waardoor God zijn wil te kennen geeft; het Hebreeuwse woord *tora* kan vertaald worden met onderrichting.

(1:2) *reciteert* Eeuwenlang heeft men halffluid gelezen, ook indien men alleen was.

(1:3) *geworteld* Anders dan de boze (vers 4) staat de rechtvaardige vast. Vergelijk aantekening bij psalm 15:5.

(1:3) *stromend water* Vergelijk de aantekening bij Johannes 4:10.

(1:5) *rechtvaardigen* Iemand is rechtvaardig als hij erop bedacht is de ander in zijn rechten te respecteren en te herstellen. Rechtvaardigheid

is bedreigend voor degenen die de rechten van anderen schenden en hoopgevend voor mensen die arm en misdeeld zijn. Het woord heeft de bijklank van heil, bevrijding, weldadigheid.

(1:6) *de weg* Dit woord duidt vaak op iemands levenswandel of gedrag. Het staat ook voor de onderrichting die God geeft in de vorm van zijn wilsbeschikkingen. De weg van de HEER is óf de levensweg die God aan de mensen leert, óf de manier waarop Hij met de mensen omgaat. In psalm 1 gaat het om het gedrag van mensen en zijn er ‘twee wegen’: de vromen of rechtvaardigen volgen de goede weg, de bozen wijken ervan af (psalm 17:4,5; 119:29-30).

(2:2) *koningen van de aarde* Uit vers 3 blijkt dat het om gebonden koningen gaat, met andere woorden om vazallen. Tegenover de ‘koningen van de aarde’ staat degene ‘die in de hemel woont’ (vers 4).

- 4 Die in de hemel woont licht,
de Heer spot met hen, 2:4
Ps. 59:9;
Jes. 40:22-24
2:5
Ps. 110:5
- 5 en in zijn woede spreekt Hij,
zijn grimmigheid benauwt hen:
- 6 'Ikzelf heb mijn koning gezalfd,
op mijn heilige berg, op de Sion.'
- 7 Ik verkondig het besluit van de HEER;
Hij zei tegen mij: 'Jij bent mijn zoon,
vandaag heb Ik je verwekt. 2:7
Hand. 13:33;
Hebr. 1:5; 5:5
- 8 Vraag, en Ik geef je volken in bezit,
de uithoeken van de aarde krijg je in eigendom.
- 9 Jij mag ze verpletteren met een ijzeren knots,
ze stukslaan als waren het aarden potten.' 2:9
Ps. 110:5-6;
Op. 2:27; 12:5;
19:15
2:10
Wijsh. 6:1
- 10 Nu dan, koningen, kom toch tot inzicht,
jullie vorsten van de aarde, laat je vermanen;
- 11 onderwerp je aan de HEER in diep ontzag,
kus zijn voeten met schrik en beven,
- 12 of Hij ontsteekt in woede en het is afgelopen met jullie;
ja, zijn woede ontvlamt snel. 2:12
Ps. 34:9
Gelukkig allen die hun toevlucht nemen tot Hem.

Talrijk zijn mijn vijanden

- 3** Een zangstuk op naam van David, op de vlucht voor zijn zoon Absalom. 3:1
2 Sam. 15:13-
17:14
- 2 Hoe talrijk zijn mijn vijanden, HEER,
hoe talrijk zijn mijn tegenstanders,
- 3 hoe talrijk zijn degenen die van mij denken:
'God zal hem niet redden.'
- 4 Toch bent U, HEER, levenslang een schild om mij heen,
mijn glorie, U heft mijn hoofd omhoog. 3:4
Deut. 33:29;
Ps. 7:11; 18:3
- 5 Nauwelijks heb ik de HEER geroepen
of Hij antwoordt mij vanaf zijn heilige berg.
- 6 Ik leg mij te slapen en ontwaak,
ik word wakker: 3:6
Ps. 4:9;
Spr. 3:24
de HEER is mijn steun.

(2:6) *mijn koning* Vergelijk vers 6 en de aantekening bij Matteüs 1:16.

(2:7) *Ik* Hier neemt de koning het woord.

(2:7) *zoon* Dit woord heeft in de Bijbel een ruimere betekenis dan die van mannelijke afstammeling (vergelijk de aantekening bij 1 Samuel 25:8). God spreekt over Israël als zijn zoon (Exodus 4:22-23) en belooft aan het koningshuis van David dat Hij hun vader en zij zijn zoon zullen zijn (2 Samuel 7:14). De term duidt de nauwe relatie tussen de HEER en de koning aan: de oorsprong van het koningschap ligt bij God. Vergelijk psalm 89:27.

(2:9) *stukslaan ... aarden potten* Dit beeld gaat terug op een magisch ritueel waarbij men de namen van vijanden op aarden kruiken schreef, om die vervolgens stuk te slaan. Een dergelijk ritueel begeleidde de strijd tegen de vijanden.

(2:11) *kus zijn voeten* Deze vertaling berust op een tekstcorrectie. De Hebreeuwse tekst is onduidelijk en wordt verschillend vertaald: Kus, of huldig, de zoon; Huldig in oprechtheid; Neem het onderricht aan.

(2:12) *Gelukkig* Zie de aantekening bij psalm 1:1.

(2:12) *allen die hun toevlucht nemen tot Hem* Iedereen die God als hoogste koning erkent.

(3:4) *mijn hoofd omhoog* Teken dat verdriet of verne-dering voorbij is.

(3:6) *Ik leg mij te slapen en ontwaak* Vermoedelijk brachten asielzoekers en aangeklaagde mensen de nacht door in het heiligdom voordat 's morgens door middel van een godsoordeel of vonnis over hun schuld of onschuld beslist werd.